

ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ПАРЛАМЕНТЫН ГИШҮҮДИЙН ЁС ЗҮЙН ТАЛААРХ ЗОХИЦУУЛАЛТ (ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА)

Ю. Эрдэнэтуяа (Ph.D)

Агуулга

1. Гадаадын зарим орны парламентын гишүүдийн ёс зүйн асуудлаарх нийтлэг зохицуулалт. (Авсрали, Их Британи, ХБНГУ, Энэтхэг, Умарт Ирланд, Канад, АНУ, Өмнөд Солонгос, Польш, Литва, ОХУ, Бельги)
 - эрх зүйн акт
 - ёс зүйн асуудал хариуцсан бүтэц
 - хариуцлага тооцох арга, механизм
2. Ёс зүйн зарим хэм хэмжээний талаарх зохицуулалт (Авсрали, Их Британи, ХБНГУ, Энэтхэг, Умард Ирланд, Канад, АНУ, Өмнөд Солонгос, Польш, Молдав, Бельги, Дани)
 - сонирхлын зөрчил
 - давхар ажил эрхлэлт
 - бэлэг дурсгал
3. Дүгнэлт, зарим санал зөвлөмж
4. Ашигласан материал, эх сурвалжийн жагсаалт

* * *

Гадаадын зарим орны парламентын гишүүний ёс зүйн талаархи зохицуулалт

Гадаадын улс орнуудын парламентын гишүүдийн ёс зүйн байдлын талаар манайд хангалттай бичиж нийтлэн янз бүрийн түвшинд олон удаа хурал зөвлөлгөөн хийж, илтгэл танилцуулга, гарын авлага, тайлан, судалгаа нэлээд хийгдсэн билээ. Эдгээрээс зарим судалгааг ашиглан дараахи хүснэгтээр харьцуулан нэгтгэв.

Нэг. Нийтлэг зохицуулалт

№	Улс	ямар эрхийн актаар зохицуулагддаг	ёс зүйн асуудлаарх бүтэц	Хариуцлага тооцох арга, механизм
1	Австрали	Парламентын ёс зүйн кодекс 1998 он, Гишүүдийн дагаж мөрдөх улс төрийн ёс зүйн кодекс (<i>A code of ethics for parliament, Political ethics Codes of conduct Members</i>)	1984 оноос Төлөөлөгчдийн танхимд Сонирхлын хороо байгуулагдан ажиллаж буй	Гишүүдийн ёс зүйн зөрчлийн талаарх санал гомдлыг Сонирхлын хороо хүлээн авч шалган саналаа Танхимын даргад танилцуулна. Түүний зөвшөөрснөөр зөрчил гаргасан гишүүнийг уг хороогоор хэлэлцэн анхааруулах, сануулах, донгодох зэрэг сахилгын шийтгэл ногдуулах, хэрэв гишүүний гаргасан зөрчил гэмт хэргийн шинжтэй байвал түүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх асуудлыг Танхимын хуралдаанаар хэлэлцүүлж шийдвэрлүүлнэ
2	Их Британи	Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүдийн дагаж мөрдөх кодекс 1996 он (Code of Conduct of Members, House of Commons), Лордын танхимын гишүүдийн дагаж мөрдөх кодекс 2001 он (House of Lords Code of Conduct)	Ёс зүйн тусгай хороо болон Парламентын ёс зүйн бүрэн эрхт төлөөлөгч ажилладаг	Парламентын гишүүдийн ёс зүйн зөрчлийн талаарх иргэдийн санал, гомдлыг Парламентын ёс зүйн бүрэн эрхт төлөөлөгч урьдчилан шалгаж үндэслэлтэй гэж үзвэл тусгай хороонд илтгэнэ. Тусгай хороо уг асуудлыг авч үзээд холбогдох гишүүнд зохих сахилгын шийтгэл оногдуулах тухай санал гарган Танхимын хурлаар хэлэлцүүлнэ.
3	ХБНГУ	Бундестагийн ёс зүйн дүрэм 1972 он, Бундесратын дэгийн тухай дүрмийн 18 дугаар зүйл (Code of Conduct for Members of the German Bundestag, Rule of Procedure of the Bundesrat),	Гишүүдийн ёс зүйн талаарх асуудлыг Бундестагийн Ерөнхийлөгч эрхлэх чиг үүргийнхээ дагуу хариуцдаг ба бүрэн эрхийн асуудлыг Мандатын комисс хариуцна	Ёс зүйн дүрэм зөрчсөн гишүүдэд санхилгын шийтгэл хүлээлгэнэ. Тухайлбал, Бундестагийн хуралдааны үед дэг зөрчсөн, бусдыг бүдүүлэг үг хэллэгээр доромжилсон бол хуралдаан даргалагч урьдчилан сануулах, тухайн өдрийн хуралдаанд үг хэлэх эрхийг хасах арга хэмжээ авна. Харин гишүүн гэмт хэрэгт холбогдсон, эсэх асуудлын талаар хэлэлцэхдээ Бундестагийн Ерөнхийлөгчөөс томилогдсон тусгай комисс урьдчилан шалгасны дараа асуудлыг Танхимын хуралдаанаар хэлэлцүүлж нийт гишүүдийн гуравны хоёрын саналаар бүрэн эрхийг түдгэлзүүлнэ

4	Энэтхэг	Гишүүдийн ёс зүйн тусгай кодекс байхгүй. Парламентын хоёр танхимын тус тусын дэгийн дүрэмд гишүүдийн парламентад ажиллах үедээ баримтлах ёс зүйн хэм хэмжээг зохицуулсан байна (Rule of Procedure and Conduct of Business in Lok Sabha, 222-228, Rule of Procedure and Conduct of Business in Rajya Sabha, 187-203)	Ёс зүйн асуудал хариуцсан тусгай бүтэц байхгүй. Шаардлагатай үед хяналтын комисс томилогдон ажиллуулдаг	Хуралдааны дэг зөрчсөн, хүндэтгэх шалтгаангүйгээр удаа дараа хуралдаан тасалсан гишүүдэд сахилгын шийтгэл, торгууль хүлээлгэнэ. Харин авилгатай холбогдсон нь шүүхээр нотлогдсон гишүүний мандатыг хүчингүй болгон шүүхээр ял оногдуулна.
5	Умарт Ирланд	Гишүүний ёс зүйн тухайлсан хууль, кодекс байхгүй, Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай (1995) хуулиар бусад төрийн албан хаагчийн нэгэн адил зохицуулагддаг	Депутатуудын сонирхлын хороотой. Мөн Сангийн сайдын харъяалдаг Төрийн албаны комиссын гишүүнд Парламентын доод танхимын дарга, Дээд танхимын нарийн бичгийн дарга ордог	Гишүүдийн ёс зүйн байдлын талаарх санал гомдлыг Төрийн албаны комисс авч үзээд үндэслэлтэй гэж үзвэл Депутатуудын сонирхлын хороонд илтгэнэ. Хороо нь Төлөөлөгчдийн танхимд хэлэлцүүлнэ. Танхимаас сануулга өгөх, депутатын бүрэн эрхийг 30 хүртэл хоногийн хугацаагаар түр зогсоож шүүхэд шилжүүлнэ
6	Канад	Сенат болон Төлөөлөгчдийн танхимын дүрэм, Канадын парламентын акт, Гэмт хэргийн кодексоор зохицуулагддаг. (Art.34-41 of the Parliament of Canada Act, art.121-122 of the Criminal Code, Standing Orders of the House of Commons and Rules of the Senate)	Ёс зүйн асуудал хариуцсан тусгай хороо, комиссын бүтэц парламентад байхгүй. Харин Засгийн газарт Ёс зүйн зөвлөх ажилладаг	Танхимын гишүүд дэгийн дүрэм зөрчсөн тохиолдолд хуралдаан даргалагчийн зүгээс анхааруулах, сануулах, хуралдаанаас гаргах зэрэг сахилгын шийтгэл хүлээлгэх, харин удаа дараа зөрчил гаргах болон хуралдааныг хүндэтгэх шалтгаангүй таслах, санал хураалтад оролцохгүй байх тохиолдолд торгуулийн арга хэмжээ оногдуулдаг.
7	АНУ	Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүдийн дагаж мөрдөх кодекстой. 1989 онд баталсан Ёс зүйн дүрмийн шинэчлэлтийн тухай хуулиар Холбооны төрийн нийт албан хаагчдын ёс зүйн талаар баримтлах хэм хэмжээг нэгдсэн нэг системд оруулсан.	Конгрессын Төлөөлөгчдийн танхимд Ёс зүйн хороотой	Ёс зүйн зөрчил гаргасан гишүүнд анхааруулах, донгодох, торгох зэрэг сахилгын шийтгэл болон гишүүний нэмэлт эрхийг хязгаарлах, бүрэн эрхийг зогсоох хүртэл арга хэмжээ авдаг. Үндсэн хуульд зааснаар шийдвэрийг танхимын гишүүдийн гуравны хоёрын саналаар гаргана.

8	Өмнөд Солонгос	Ёс зүйн тусгай кодекс, дүрэм байхгүй. Үндэсний хурлын гишүүдийн дагаж мөрдөх дүрэм, Үндсэн хуулийн 43,46 дугаар зүйлээр зохицуулагдана (Rule of conduct of Members of the National Assembly)	Үндэсний хуралд Төрийн албаны ёс зүйн хороотой	ёс зүйн зөрчил гаргасан депутатад сахилгын шийтгэл ногдуулдаг. Үндсэн хуульд зааснаар гишүүний бүрэн эрхийг хугацаанаас өмнө дуусгавар болгох асуудлыг нийт гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүйн саналаар шийдвэрлэнэ
9	Польш	Сеймийн гишүүдийн дагаж мөрдөх ёс зүйн дүрэм, Сенатын дэгийн дүрэм болон Үндсэн хуулийн 103, 227 дугаар зүйлээр зохицуулагдана (Code of Conduct of Members of the Deputy Seim, Rule and Regulations of the Senate)	Сеймийн депутатын асуудал ба дэгийн хороо нь ёс зүйн асуудлыг хариуцдаг	Депутатын ёс зүйн талаарх санал гомдлыг Дэгийн хороо авч хэлэлцээд анхааруулах, сануулах, донгодох шийтгэл ногдуулах саналыг танхимын хуралд оруулж шийдвэрлүүлнэ
10	Литва	Улс төрчдийн баримтлах кодекс 2006 он (Code of Conduct of Political Ethics)	Парламентын доод танхим болох Сеймд Ёс зүйн байнгын комисстой	Парламентын гишүүдийн ёс зүйн зөрчлийн талаархи санал гомдлыг Ёс зүйн байнгын комисс хэлэлцэж зохих сахилгын шийтгэл ногдуулах ба уг комиссын гаргасан шийдвэр, дүгнэлтийг “Төрийн мэдээ” товхимолд нийтэлнэ
11	ОХУ	Төрийн Думын депутатын ёс зүйн кодекс 2007 он, Төрийн Дум, Холбооны Зөвлөлийн хуралдааны дэгийн холбогдох зүйл заалтаар зохицуулагддаг	Төрийн Думын Мандатын асуудал болон Депутатын ёс зүйн асуудлын Байнгын хороотой	Депутат нь сонгуулийн өмнөх ухуулга сурталчилгаанд хийсэн амлалт, сонгогчидтой байнгын холбоо харилцаатай ажиллах болон иргэдийг хүлээн авч уулзах, тэдний тавьсан санал хүсэлтийг авч үзэхээс зайлсхийхэд зан суртахууны хариуцлага хүлээлгэнэ. Кодексийн хэм хэмжээг зөрчсөн тохиолдолд сахилгын шийтгэл хүлээлгэх, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлж байх, Депутатад сахилгын шийтгэл хүлээлгэхдээ хуралдаанд үг хэлэх эрхийг хасах, 10 хүртэл хоног хуралдаанд оролцуулахгүй байх шийтгэл хүлээлгэдэг байна.

12	Бельги	Үндсэн хуулийн 49 дүгээр зүйлд гишүүдийн биеэ авч явах дүрмийн талаар заасан байдаг. Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүний эрх зүйн байдлын 55, Сенатын гишүүний эрх зүйн байдлын 70 дугаар заалтаар зохицуулагдана	Ёс зүйн асуудал эрхэлсэн тусгай бүтэц байхгүй.	Депутатуудын сахилгын болон ёс зүйн зөрчлийг Мандатын хорооны дэргэдэх Санал гомдлын комисс хүлээн авч Танхимын хуралдаанд танилцуулна. Зөрчил гаргасан депутатын асуудлыг тухайн Танхимын дэгийн тухай дүрмийн дагуу шийдвэрлэнэ.
----	--------	---	--	--

* * *

Хоёр. Ёс зүйн зарим тодорхой хэм хэмжээний талаарх зохицуулалт

№	Улс	Сонирхлын зөрчил	Давхар ажил эрхлэлт	Бэлэг дурсгал
1	Австрали	Парламентын гишүүдийн санхүүгийн сонирхлыг зохицуулах акт 1992 он, <i>Members of Parliament (financial interests) Act 1992</i> , Үндсэн хуулийн 44 дүгээрт зүйлд зааснаар депутатууд өөрсдийн ашиг сонирхолд хамаарах асуудлаар санал өгөхийг хориглодог	Депутатууд бүрэн эрхийнхээ хугацаанд өөр ажил алба эрхлэх(гишүүн сайдаас бусад нь), сонгуулийн комисст ажиллах, өөртөө ашиг, орлого олох ямарваа гэрээ хэлцэл хийхийг хориглодог. Парламентын гишүүн нь улсын болон улсын өмчийн оролцоотой компаний захирлаас сайн дураараа огцрох ёстой	500 австрали доллараас дээш үнэтэй бэлэг дурсгалыг албан ёсоор авсан бол, 200 австрали доллараас дээш үнэтэй бэлэг дурсгал албан бус шугамаар авсан бол мэдүүлэх ёстой.Төрөл төрөгсөд, дотны найз нөхдийн өгсөн бэлэг дурсгал албан бус бэлэг дурсгалд хамаарахгүй
2	Их Британи	Парламентаар хэлэлцэх асуудал депутатын сонирхлын зөрчил үүсгэж болзошгүй тохиолдолд тухайн депутат энэ тухайгаа хуралдаанд мэдэгдэн хэлэлцүүлэгт оролцохгүй	Парламентын гишүүд зэвсэгт хүчин, цагдаа болон төрийн бусад алба, шүүхийн зарим албан тушаал давхар хашихыг хориглодог	Парламентын гишүүн өөрөө болон түүний гэр бүл эрхэлж буй гишүүний албан тушаалтай холбогдуулан бусдаас авсан 125 фунт стерлингээс дээш үнэтэй бэлэг дурсгал, гишүүний цалингийн 0.5 хувиас дээш үнэтэй урамшил, шагналын тухай заавал мэдүүлнэ.

3	ХБНГУ	Сонирхлын зөрчилтэй аливаа асуудлын талаар хуралдаанаар хэлэлцэхээс өмнө гишүүд заавал урьдчилан мэдэгдэх ёстой бөгөөд гагцхүү үүний дараа тухайн асуудал хэлэлцэх, санал хураалтад оролцож болдог	Бундэстагийн гишүүн нь Холбооны муж улсын сайд, Холбооны хянан шалгах газрын гишүүн, шүүгчид болон Бундесратын гишүүн давхар хашиж болохгүй	Нийт дүнгээр 10.0 мянган маркаас дээш үнэтэй бэлэг дурсгалын талаар заавал мэдүүлнэ.
4	Энэтхэг	Соирхлын зөрчлийн асуудлаар тусгайлан заасан зүйл үгүй	Зэвсэгт хүчин болон төрийн бусад албан тушаал давхар хашихыг хориглодог	Авилгатай тэмцэх тухай хуульд зааснаар төрийн бүх албан тушаалтан хуульд зааснаас бусад аливаа шан харамж авахыг хориглодог
5	Умард Ирланд	Сонирхлын зөрчилтэй гишүүд тухайн асуудал хэлэлцэхэд болон санал хураалтаас өмнө мэдэгдэх үүрэгтэй	Зэвсэгт хүчин, цагдаа болон төрийн зарим албан тушаал, Улсын хянан шалгагч, ерөнхий байцаагч болон шүүгчээр ажиллах хориотой	500 фунтээс дээш үнэтэй бэлэг дурсгалыг мэдүүлнэ. Үүнд гэр бүлийн гишүүд, дотнын найз нөхдийн өгсөн бэлэг дурсгал хамаарахгүй
6	Канад	Сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэх болон бүрэн эрхийн хугацаа дууссаны дараахь хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай кодекс 1994 он Танхимын тогтоолоор гишүүний ашиг сонирхол хөндсөн аливаа асуудлаар санал өгөхийг хориглодог	Парламентын гишүүн-сайд нь арилжааны компани, санхүүгийн корпорацийн захирал, удирдах бусад албан тушаал болон ҮЭ, мэргэжлийн холбоодын удирдах сонгуульт ажил эрхлэхийг хориглодог. Парламентын гишүүн нь төрийн байгууллагын зарим сонгуульт ажил, шүүгч, орон нутгийн хууль тогтоох байгууллагын гишүүнээр давхар ажиллаж болохгүй	200 канад доллараас дээш үнэтэй бэлэг дурсгал болон бэлэн бус төлбөр тооцооны тухай Ёс зүйн зөвлөхөд мэдэгдэх үүрэгтэй

7	АНУ	Конгрессын гишүүн албан тушаалын хүрээнд ямар нэг шууд ба шууд бус шан харамж авахыг хориглодог	Конгрессын гишүүн нь Холбооны төрийн байгууллагад ямарваа албан тушаал хаших, өмгөөлөгч зэрэг итгэлцлэл хүлээх аливаа мэргэжлийн ажил давхар эрхлэхийг хориглодог. Бизнесийн компани, корпорацийн удирдах болон захирлуудын зөвлөлийн гишүүний урамшуулал, нэмэгдэл, бусад хөлс авах нь хориотой. Бусад нэмэгдэл орлогын нийт хэмжээ гишүүний сарын цалингийн 15 хувиас хэтрэхгүй байх	Конгрессын гишүүд эрхэлж буй ажил албаны талаар ямар нэг сонирхлын зөрчил үүсгэж болохуйц бэлэг дурсгалын зүйл авахыг хориглодог. Нэг бүрийн үнэ нь 50 доллараас илүүгүй бэлгийг авч болно. Гэхдээ нэг хүнээс авсан бэлэг дурсгал нь нийт дүнгээрээ 100 доллараас илүүгүй байх ёстой.
8	Өмнөд Солонгос	Төрийн албаны ёс зүйн тухай хуулиар сонирхлын зөрчлийн тухай асуудлыг зохицуулна. Тухайлбал, хэлэлцэж буй хуулийн төсөлтэй холбоотой асуудлаар өөртөө ашигтай байдал буй болгохыг хориглодог байна	Депутатууд Засгийн газрын зарим албан тушаал, Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгч, орон нутгийн өөрийн удирдлагын байгууллагын нөлөө бүхий гишүүн байх, зэвсэгт хүчин болон улсын компани, хөдөө аж ахуй, загас агнуурын хоршооллын удирдах албан тушаал, сонгуулийн бусад байгууллагад давхар алба хашихыг хориглодог.	Гадаадын иргэн, хуулийн этгээдээс авсан 100.000 воноос дээш үнэтэй бэлэг дурсгал, бэлэн бус төлбөр тооцооны талаар мэдүүлэх үүрэгтэй.
9	Польш	Үндэсний хурлын хуульд сонирхлын зөрчилтэй үйл ажиллагаа явуулахыг хориглосон байна. Харин сонирхлын зөрчилтэй асуудал хэлэлцэхэд хэрхэн оролцохыг тусгайлан заасан зүйл үгүй	Депутат нь Засгийн газрын гишүүн, Төрийн нарийн бичгийн даргаас бусад албан тушаал, шүүгч, прокурор зэрэг албыг давхар хашихыг хориглодог.	Бэлэг дурсгалын зүйлд ямар нэг хязгаарлалт байхгүй байна

10	Молдав	2007 онд батлагдсан Сонирхлын зөрчлийн тухай хуулиар депутат нь ашиг хонжоо олох зорилгоор аливаа бизнесийн үйл ажиллагаанд депутатын нэр, эрх мэдлийг ашиглахыг хориглох, үнэт цаас, эд хөрөнгө олох давуу эрх эдлэх, бусдад давуу байдал олгох үйл ажиллагаа явуулахыг хориглосон	Депутатын бүрэн эрхийн хугацаанд аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж болохгүй бөгөөд сонгогдохоос өмнө ийм төрлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байсан бол түүнийгээ итгэмжлэгдсэн хүний нэр дээр шилжүүлнэ. Депутат байх хугацаандаа хувийн болон улсын компани, аж ахуй эрхлэгчдийн холбооны төлөөлөн удирдах зөвлөл, хяналтын зөвлөлийн гишүүнээр сонгуульт ажил үүрэг хүлээхийг хориглоно	Тодорхой зохицуулагдаагүй
11	Бельги	Парламентын гишүүд өөрийн ашиг сонирхлыг хөндсөн, зөрчилтэй асуудал хэлэлцэхэд хуралдаанд урьдчилан мэдэгдэж уг асуудлаархи санал хураалтад оролцохгүй	Парламентын Дээд, Доод танхимын гишүүд нь төрийн өмчид тулгуурласан улсын корпораци, Үндэсний банк, орон нутгийн хөрөнгө оруулалттай компани, Бельгийн төмөр замын компани зэрэг зарим бие даасан улсын компаний удирдах зөвлөлийн гишүүнээр ажиллаж болохгүй.	Парламентын гишүүн өөрийн эрхэлж буй албан үүргийн дагуу гадаад, дотоодын байгууллага, хувь хүнээс авсан бэлэг дурсгалын зүйлээ үнэн зөв мэдүүлэн бүртгүүлэх үүрэгтэй. Бэлэг дурсгалын зүйлд үнийн дүнгийн хязгаарлалт заасан зүйлгүй байна
12	Дани	Фолкетингийн гишүүдийн санхүүгийн сонирхол болон ажил эрхлэлтийн зохицуулалтын тухай дагаж мөрдөх журам 2001 онд батлагдсан. Хувийн аливаа компанид удирдах зөвлөлийн гишүүнээр ажиллаж болохгүй.	Үндэсний банк, санхүүгийн байгууллага, хувь нийлүүлсэн болон хувийн компанид давхар ажил эрхлэхийг хориглодог	Парламентын гишүүн нь өөрийн албан үйл ажиллагаатай нь холбогдуулан өгсөн бэлэг дурсгалын зүйлийн талаархи мэдээллийг бүрэн дүүрэн хийх талаар заасан боловч үнийн дүнгийн доод хэмжээний босгыг тогтоогоогүй байна.

Дүгнэлт, зарим санал, зөвлөмж

1. Гадаад орны парламентын гишүүдийн ёс зүйн зохицуулалтын байдлыг судалж үзэхэд гишүүдийн ёс зүйн зөрчил нь гол төлөв парламентын холбогдох танхимын дэгийн дүрмийг зөрчих, өөрөөр хэлбэл хуралдааны дэг, соёл, ирцтэй холбогдсон тохиолдлууд байдаг байна. Тиймээс ихэнх оронд ийм төрлийн зөрчилд хуралдаан даргалагчийн зүгээс бүрэн эрхийнхээ хүрээнд тодорхой сахилгын шийтгэл ногдуулсан арга хэмжээ авдаг байна. Тухайлбал, хуралдаанд бусдын үзэл бодлыг үл хүндэтгэн, улс төрийн мэтгэлцээний соёлын хэм хэмжээг үл сахих хэлбэрээр бүдүүлэг үг хэллэг хэлэх, бие биенээ дайрч доромжлох, хуралдааныг үл хүндэтгэх шалтгаанаар таслах зэрэгт урьдчилан анхааруулах, сануулах, хуралдаанд үг хэлэх эрхийг хасах, хуралдаанаас хөөн гаргах зэрэг арга хэмжээ авч шийтгэдэг жишгийг авч хэрэгжүүлэх боломжтой юм.
2. УИХ-ын тухай болон УИХ-ын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд зааснаар “УИХ-ын гишүүн хавсарч үл болох ажил, албан тушаал эрхлэх асуудлыг гишүүний бүрэн эрхээ эхлэхээс өмнө шийдвэрлэсэн байна” гэж заасан байдаг. Тэгвэл энэ заалтыг бусад орны жишгийн дагуу “УИХ-ын гишүүнийг хувийн бизнесийн болон хуулиар хориглосон бусад албан тушаал хавсран ажиллаж болохгүй, мөн хувийн, улсын өмчийн оролцоотой компанийн Төлөөлөн удирдах зөвлөл, Хяналтын зөвлөлийн сонгуульт ажил хүлээж үл болно” гэдгийг УИХ-ын гишүүний ёс зүйн дүрэмд тодруулан зааж өгөх шаардлагатай байна.
3. УИХ-ын гишүүн нь төрийн хууль тогтоох дээд байгууллагад ард түмний итгэл найдварыг хүлээн сонгогдсон төлөөлөгчийн хувьд сонгогчдын эрх ашгийг хамгаалах, тэдний санал хүсэлтийг авч тогтмол харилцаатай ажилладаг байх үүднээс хэдийгээр тухайн тойргийн олонхийн санал авч сонгогдсон боловч гишүүний бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж эхэлснээс хойш тойргийнхоо бүх сонгогчдыг төлөөлөх эрхтэй болж байгаа учраас тэдний төлөө үнэнч шудрагаар ажиллах, сонгогчдын саналд ялгавартай хандах байдал гаргахгүй байх, өөрийгөө талархан дэмжигчдэд тусгай давуу байдал олгохгүй байх үүрэгтэйг зааж өгөх нь зүйтэй байна.
4. УИХ-ын гишүүн нь аливаа бизнесийн үйл ажиллагаа болон бусад ашиг сонирхлын зөрчилтэй асуудлаар УИХ-ын чуулганы нэгдсэн хуралдаан эхлэхэд энэ тухайгаа албан ёсоор мэдэгдэж, тухайн асуудлаарх хэлэлцүүлэг болон санал хураалтад оролцохгүй байх тухай зааж өгөх нь гишүүний нэр хүнд, эрх мэдлийг хувийн болон улс төрийн ашиг хонжоо олох зорилгоор ашиглахаас сэргийлэх ач холбогдолтой төдийгүй нийгэмд шудрага ёс, ил тод байдал тогтооход зохих нөлөөтэй болно.
5. Гадаадын зарим орны парламентын гишүүний дагаж мөрдөх ёс зүйн зохицуулалт нь гишүүнийг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж дууссанаас хойш тодорхой хугацаанд үйлчилдэг заалтыг ч оруулсан байдаг. Тухайлбал, парламентын гишүүн байснаас хойш нэг жилийн дотор парламентын хууль тогтоох үйл ажиллагаанд болон гишүүдийг ямарваа нэг өөр талын нэрийн өмнөөс лоббидох, шахалт үзүүлэх нөлөөллийн үйл ажиллагаа явуулахыг хориглодог байна. Ийм агуулгатай заалтыг УИХ-ын гишүүний ёс зүйн дүрэмд тусгаж өгөх нь зохих ач холбогдолтой юм.
6. УИХ-ын тухай хуульд “УИХ-ын гишүүн нь нэг сарын цалингийн хэмжээнээс дээш төгрөгийн үнэтэй бэлгийн зүйлсийг УИХ-ын Тамгын газарт өгөх бөгөөд тухайн зүйлсийн үнийн дүнгийн нэг сарын цалингийн хэмжээнээс дээш төгрөгийн зөрүүг УИХ-ын төсөвт төлөх замаар өөртөө шилжүүлэн авч болно” гэж заасан байдаг. Үүнтэй холбогдуулан бэлэг дурсгалын зүйл хүлээн авахад зөвшөөрч болох үнийн дүн нь боломжтой хэдий боловч зөвшөөрсөн хэмжээнээс илүү гарсан үнийн зохих төлбөрийг хийж өөртөө худалдан авах боломжтой байгаа нь тухайн гишүүнд үнэтэй

бэлэг дурсгалын зүйл өгөх замаар хөндлөнгөөс нөлөөлөх боломж нээж өгч буй хэрэг бөгөөд хэрэв ийм аваас худалдаж авах зөрүү үнийн төлбөрийг УИХ-ын төсөвт бус, бэлэг өгч байгаа талд төлдөг байхаар тусгавал үнэ цэнэтэй бэлэг дурсгалын зүйл өгөх хандлага багасах талтай байж болох юм.

7. УИХ-ын Ёс зүйн дэд хорооны хурлаар хэлэлцсэн Төрийн нууцтай холбоотой асуудлаас бусад асуудлаар УИХ-ын гишүүний ёс зүйн зөрчлийн талаарх асуудал болон тухайн дэд хорооноос хэлэлцэн шийдвэрлэсэн зүйлийг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлж байх тухай хуульчилж өгөх нь парламентын үйл ажиллагааг нээлттэй, ил тод болгох, үнэн бодит мэдээллээр иргэд, олон нийтийг хангах улмаар гишүүний нийт сонгогчдын өмнө хүлээх хариуцлагыг өндөржүүлэхэд тустай болно.

Жич: УИХ-ын гишүүний ёс зүйн дүрмийн төсөлд тусгагдсан асуудлын талаар дүгнэлт, санал зөвлөмжид оруулаагүй болно.

* * *

Ашигласан материал, эх сурвалжийн жагсаалт

1. Гадаадын парламентын ёс зүйн байдлын талаарх харьцуулсан судалгаа. УИХ-ын Тамгын газар, Ю. Эрдэнэтуяа, 2001 он
2. УИХ-ын гишүүдийн ёс зүйн асуудал УИХ-ын холбоотой хуулиудад тусгагдсан байдал ба тэдгээрт зарим өөрчлөлт оруулах тухай санал зөвлөмжөө. (АНУ-ын Конгрессын Төлөөлөгчдийн танхимын Ёс зүйн хорооны зөвлөх Рид Слакийн зөвлөмж, тайлбар, 2001 он)
3. Opinion on the Draft law on Conflict of Interest in Moldova, 2007
4. House Ethics Manual. Committee on Standards of official conduct, 110 th Congress, Second Session. 2008
5. Regulation on Conflicts of Interests Members of Parliament. World Bank Institute, 2004
6. Холбогдох веб хуудсууд:
 - <http://www.constitution.org/cons/australi.txt> , <http://www.aph.gov.au/house/pubs/standos/res15.htm>.
 - <http://www1.lachambre.be/reglement/reglementF.pdf>
 - <http://laws.justice.gc.ca/en/c-46/text.html>
 - http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/fi02000_.html
 - http://www.bundestag.de/htdocs_e/info/rules.pdf
 - <http://www.sejm.gov.pl/english/poslowie/pcg3.htm>
 - http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/rs00000_.html
 - <http://www.publications.uk/pa/ld/ldcond/ldcond.htm>
 - http://bernie.house.gov/research/house_documents_rules, <http://rules.senate.gov/senaterules/standingrules.txt>.